

แนวทางการพัฒนากลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปภายใต้โครงการผลักดันเกษตรกรก้าวสู่ เกษตรกรปราดเป็รื่องของจังหวัดลำปาง

Development Guideline of Processed Agricultural Products Groups under Project for Pushing Farmer to be Smart Farmer in Lampang Province

ทัตษภร ศรีสุข

Thatsaporn Srisook

มหาวิทยาลัยเนชั่น

Nation University

Corresponding Author. Email: thatsaporn_sri@nation.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการดำเนินงานขั้นต้นก่อนกระบวนการวิจัยตามแผนงานหลักที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ปีงบประมาณ 2562 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณลักษณะและสภาพปัจจุบันในการดำเนินการของกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปภายใต้โครงการผลักดันเกษตรกรก้าวสู่เกษตรกรปราดเป็รื่องของจังหวัดลำปาง เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาเกษตรกรยกระดับสู่การเป็นเกษตรกรปราดเป็รื่องในอนาคต โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ศึกษาคือการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) สนทนากลุ่มย่อย (focus group) อบรมและระดมสมอง (Workshop Training) ให้กลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูป 25 กลุ่ม จำนวน 76 คน ประชุมและสนทนากลุ่มย่อยกับผู้เชี่ยวชาญของสำนักงานเกษตรจังหวัดลำปาง ได้แก่ เกษตรจังหวัด นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการพิเศษ เกษตรอำเภอ และเจ้าหน้าที่กลุ่มงานส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร

ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปทั้ง 25 กลุ่ม บางกลุ่มไม่พร้อมที่จะผลักดันสู่เกษตรกรคุณภาพหรือเกษตรกรปราดเป็รื่องเพราะขาดคุณสมบัติพื้นฐานสำคัญคือองค์ความรู้เทคโนโลยีการเกษตร ขาดข้อมูลประกอบการตัดสินใจเข้าไม่ถึงแหล่งข้อมูลของรัฐ การจัดการผลผลิตไม่เชื่อมโยงกับการตลาดและการขาย ไม่คำนึงถึงคุณภาพสินค้าและความปลอดภัยผู้บริโภคตามมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) หมายถึงแนวทางการทำการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดีและปลอดภัยตามมาตรฐานที่กำหนด เกษตรอินทรีย์ หรืออื่นๆ ไม่คำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมหรือสังคม และส่วนใหญ่ไม่รู้สึกรูมใจความเป็นเกษตรกร ส่งผลให้สภาพการดำเนินการปัจจุบันของกลุ่มส่วนใหญ่ไม่มีการน่านวัตกรรมหรือเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการผลิต การจัดการกระบวนการผลิตและผลิตภัณฑ์จึงยังไม่มีมาตรฐานดีพอไม่มีรูปแบบการตลาดที่ดี และไม่เห็นถึงความสำคัญขององค์ความรู้และการเชื่อมโยงเครือข่ายเท่าที่ควร

คำสำคัญ : การพัฒนา, ผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูป, เกษตรกรปราดเป็รื่อง

Abstract

This research was initially conducted before following the research principles process that was funded by the National Research Council of Thailand for the budget year 2019 with the aim of studying the current operation of Processed Agricultural Products Groups under Project for Pushing Farmer to be Smart Farmer in Lampang Province with qualitative research. This represents the guideline for further developing 76 Lampang smart farmers from 25 Processed Agricultural Products Groups through the tools of In-depth interview, focus group and workshop training. The focus group was conducted with experts of Lampang Agricultural Office, namely, Lampang agricultural officer, Agricultural Extensions Officer, Senior Professional Level, District Agricultural Officer and Farmer Extensions and Development Officer.

The research results on attributes of 25 Processed Agricultural Products Groups suggest that some group members were not ready for change due to the lack of knowledge in agricultural

technology, insufficient data to accompany decision-making, inability to access official data source. Moreover, there was no connection between product management, marketing and sale, regardless of product quality and consumer safety in accordance with “Good Agricultural Practices: GAP” requirement, organic agriculture or other standards, ignoring the environmental and social responsibilities and majority had no pride of being farmers. Currently, most operation of Processed Agricultural Products Groups has never applied innovation or technology in the production process. As a matter of fact, the production process and products standards were inferior, without transparent marketing pattern as well as paid less attention to body of knowledge and network connectivity as they should have been.

Keywords: Development, Processed Agricultural Products, Smart Farmer

บทนำ

นโยบายของรัฐบาลคาดหวังไว้ว่าประเทศไทยต้องพัฒนาไปสู่ประเทศไทย 4.0 จึงเป็นยุคที่ต้องใช้นวัตกรรมในการพัฒนา ดังนั้น ภาคเกษตรของไทยต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาประเทศ นับจากนี้ไปเกษตรกรไม่สามารถเป็นเพียงผู้ผลิตอย่างเดียวเท่านั้น แต่ต้องพัฒนาไปเป็นผู้ประกอบการทางการเกษตร จึงจะสามารถอยู่ได้อย่างเป็นสุขมีคุณภาพชีวิตที่ดี เกษตรกรจะไปถึงตรงนั้นได้ต้องมีองค์ประกอบหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นทักษะสมัยใหม่ เช่น ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือ IT ทักษะทางการผลิตทางการเกษตรที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ทักษะด้านการค้าสมัยใหม่ การบริหารจัดการและเชื่อมโยงเครือข่าย ตลอดจนทักษะในการเรียนรู้ความเปลี่ยนแปลงของโลกทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภค ซึ่งทักษะต่างๆ จะเกิดขึ้นได้ จำเป็นต้องมีการพัฒนาและสะสมองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง โดยจะต้องเริ่มพัฒนาตั้งแต่เกษตรกรรุ่นเยาว์ หรือ ยุวเกษตรกร (Young Smart Farmer) และต่อยอดให้เป็นเกษตรกรปราดเปรี๊อง (Smart Farmer) ในที่สุด องค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยผลักดันให้ภาคเกษตรสอดรับการเป็นประเทศไทย 4.0 อย่างแท้จริง (สมชาย ชาวนรงค์กุล, 2560) เพราะการเกษตร 4.0 หรือเกษตรกรรมยุคใหม่ เป็นการพลิกแนวคิดของเกษตรกรที่ต้องมีองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีการแปรรูปและการตลาดเองควบคู่กันไปด้วย และอีกโครงการหนึ่งที่นับว่าเป็นโครงการที่ดีว่าคือคือ โครงการ Young smart farmer ที่ได้ทำการคัดเลือกเยาวชนผู้ที่สนใจในการทำเกษตรมาเป็นกำลังหลักในการขับเคลื่อนการทำเกษตรยุค 4.0 ไปด้วยอีกทางหนึ่งเน้นจากคนรุ่นใหม่ในการพาเกษตรกรรุ่นพ่อแม่มาทำการเกษตรแบบสมัยใหม่ ซึ่งเกษตร 4.0 เน้นการบริหารจัดการโดยการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีเข้ามาช่วย เปลี่ยนจากเกษตรกรธรรมดาเป็นผู้ประกอบการธุรกิจด้านเกษตร มีการสร้างแบรนด์เองปลูกเอง ขายเอง ทำตลาดเอง มีการเล่าเรื่องหรือสร้าง Story ที่ใช้ในการเพิ่มมูลค่าสินค้ามีการวางแผนจัดบันทึกการเพาะปลูกในครั้งต่อไป ทั้งหมดนี้เพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้และมีรายได้ที่เพิ่มสูงขึ้นแล้วในที่สุดก็มาร่วมกันสร้างเครือข่ายสังคมเกษตรให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และแบ่งปันเพื่อนำสิ่งที่ดีงาม กลับคืนสู่สังคม (สำนักส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2561)

การเกษตรยุค 4.0 เป็นแผนพัฒนาในด้านการเกษตรกรรมภาพรวมของประเทศ ซึ่งได้เริ่มต้นมาตั้งแต่การเกษตร 1.0, 2.0, 3.0 จนมาถึงในยุคปัจจุบันที่มีการรณรงค์ให้มีการปรับเปลี่ยนมาเป็น 4.0 โดย 1.0 คือการเกษตรที่เน้นเพิ่มพื้นที่มาก และเน้นแรงงานผลิตจำนวนมากเน้นสร้างโครงสร้างพื้นฐานด้านชลประทาน 2.0 คือการเกษตรที่เริ่มใช้งานวิจัยพัฒนาใช้ในการผลิต และใช้เครื่องจักรเสริมแรงงาน ขยายระบบชลประทาน โรงสี โรงงานแปรรูป 3.0 คือการเกษตรที่เน้นการผลิตเพื่อการส่งออกสร้างรายได้จากสินค้าที่มีศักยภาพ เน้นสินค้าที่มี

ขีดความสามารถในการแข่งขัน และ 4.0 คือการเกษตรที่ใช้นวัตกรรมแบบเกษตรอัจฉริยะ (Smart Agriculture) ตั้งแต่การผลิต-การแปรรูป การตลาดด้วยสินค้าที่มีความปลอดภัย ยกย่องมูลค่าด้วยคุณภาพมาตรฐาน ประหยัดทรัพยากรน้ำและใช้พื้นที่การเกษตรให้เกิดประโยชน์สูงสุดเชิงเศรษฐกิจและสังคมช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12-15 (พ.ศ. 2560-2579) (สำนักส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2561) โดยที่การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจะเป็นการช่วยป้องกันปัญหาผลผลิตล้นตลาด หรือผลผลิตตกเกรดไม่ได้ขนาด ตามที่ลูกค้าต้องการทำให้สามารถยกระดับราคาผลผลิตไม่ให้เกิดค่าและการสร้างเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลผลิตทางการเกษตร การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรให้เป็นผลิตภัณฑ์อาหาร หรือวัตถุดิบอาหาร จะทำให้สามารถขยายตลาดการค้า ออกไปสู่ต่างประเทศ จะช่วยเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ประเทศได้เป็นอย่างดี เทคนิคในการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร มีหลายขั้นตอน และหลายรูปแบบ แต่ที่สำคัญผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูปนั้นๆจะต้องมีความอร่อยผู้บริโภครับประทาน แล้วต้องดีใจในรสชาติซึ่งผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูปสามารถทำรายได้ให้แก่เกษตรกร และผู้ประกอบการ ไม่ว่าจะจำหน่ายในประเทศหรือการส่งออกที่สามารถเป็นรายได้นำเข้าสู่ประเทศ ซึ่งแนวทางการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร สามารถทำได้หลายวิธี ได้แก่ การทำให้แห้ง การดอง การใช้ความเย็น การใช้รังสี การแปรรูปโดยใช้ความร้อน และการใช้วัตถุดิบในอาหาร (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ,2559)

โอกาสและความท้าทายของผลผลิตทางการเกษตรแปรรูปหรือผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปนั้น มาจากความต้องการบริโภคสินค้าเกษตรแปรรูปที่มีคาดการณ์ว่าจะเพิ่มมากขึ้นตามแรงสนับสนุนของผู้บริโภคยุคใหม่ ที่มีวิถีการดำเนินชีวิตค่อนข้างวุ่นวายและเหลือเวลาในแต่ละวันสำหรับการประกอบอาหารค่อนข้างน้อยลง จึงมีความต้องการผลิตภัณฑ์ที่จะเข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิต รวมไปถึงความนิยมในการดูแลสุขภาพที่กำลังแพร่หลายและการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยซึ่งเป็นอีกหนึ่งปัจจัยหนุนที่ช่วยผลักดันให้ผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปมีการเติบโตตามไปด้วย นอกจากนี้ยังมีนโยบายของภาครัฐที่ให้การสนับสนุนผู้ประกอบการที่สนใจการแปรรูปสินค้าเกษตรและต้องการยกระดับผลิตภัณฑ์ด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยี ผลิตอาหารผ่านโครงการต่างๆ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาราคาสินค้าเกษตรและยังช่วยให้ผู้ประกอบการสามารถเพิ่มมูลค่าให้แก่สินค้า รวมถึงตอบสนองความต้องการของตลาดในอนาคตได้ด้วย ดังนั้น กระแสความต้องการผลิตภัณฑ์ที่เป็นสินค้าเกษตรแปรรูปของผู้บริโภค ความชื่นชอบในรสชาติผลไม้ของไทย และการสนับสนุนของรัฐบาลผ่านโครงการต่างๆ จึงเป็นแรงกระตุ้นให้ผู้ประกอบการไทยเร่งพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนเองให้มีคุณภาพและตอบโจทย์ความต้องการของผู้บริโภค รวมถึงเป็นแรงกระตุ้นในการพัฒนาตนเองของผู้ประกอบการกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูป (ศูนย์วิจัยกสิกรรมไทย, 2561) ซึ่งสอดคล้องกับการที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เล็งเห็นความจำเป็นที่เกษตรกรไทยต้องปรับเปลี่ยนเปลี่ยนแปลงและพร้อมที่จะต้องเรียนรู้เพื่อก้าวสู่การเป็นเกษตรกรคุณภาพจึงได้กำหนดยุทธศาสตร์และนโยบายสำคัญเพื่อยกระดับมาตรฐานของเกษตรกรไทยให้มีคุณภาพชีวิตและมาตรฐานองค์ความรู้เพื่อการถ่ายทอดอาชีพการทำงานด้านการเกษตรสู่ความเป็นสากลภายใต้โครงการผลักดันให้เกษตรกรธรรมดาได้รับการพัฒนาเพื่อยกระดับสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรี๊อง (Smart Farmer) ซึ่งหมายถึง บุคคลที่มีความภูมิใจในการเป็นเกษตรกรมีความพร้อมมีความรอบรู้ในระบบการผลิตด้านการเกษตรแต่ละสาขา มีความสามารถในการวิเคราะห์ เชื่อมโยงและบริหารจัดการการผลิตและการตลาด โดยให้ความสำคัญในการใช้องค์ความรู้และข้อมูลประกอบการตัดสินใจ มีความเชี่ยวชาญในการประกอบอาชีพด้านการเกษตรโดยคำนึงถึงคุณภาพ คุณค่าการผลิตทางการเกษตรที่ดำเนินการสอดคล้องกับวิถีชีวิตและลักษณะการประกอบการของแต่ละบุคคล ตลอดจนมีการนำเทคโนโลยี ภูมิปัญญา และวิธีการปฏิบัติที่ดีมาใช้หรือพัฒนาโดยตระหนักถึงคุณภาพมาตรฐาน และปริมาณตามความต้องการของตลาด รวมถึงความปลอดภัยต่อผู้บริโภค สังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญ โดยปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการประกอบอาชีพการเกษตรของเกษตรกรปราดเปรี๊อง

(Smart Farmer) ตามยุทธศาสตร์และนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์นั้นประเมินได้จากความพร้อมและความสามารถของเกษตรกรใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การนำนวัตกรรมหรือการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีมาใช้ในกระบวนการผลิต 2) การบริหารจัดการเกี่ยวกับกระบวนการผลิต การจัดการผลิตภัณฑ์ การจัดการด้านการตลาด และ 3) การแสวงหาองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพและการเชื่อมโยงเครือข่าย (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2560)

ดังนั้น ในการศึกษาเพื่อพัฒนากลุ่มเกษตรกรหรือกลุ่มประกอบการด้านเกษตรกรรมที่มีการดำเนินการและดำเนินกิจกรรมในลักษณะกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูป จึงน่าจะเป็นการศึกษาที่ยึดถือเอาแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ตามยุทธศาสตร์และนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มาประยุกต์ใช้ร่วมกันกับแนวคิดกลยุทธ์ผลิตภัณฑ์ด้านการนำไปใช้ของตลาด (Market Application Dimension of Product Strategy) ของ Roberts and Meyer (1991) จาก Sloan School of Management, Massachusetts Institute of Technology ซึ่งเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อการใช้กลยุทธ์ผลิตภัณฑ์ที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อสร้างโอกาสทางธุรกิจและการตลาด โดยกลยุทธ์ผลิตภัณฑ์ด้านการนำไปใช้ของตลาดนั้นต้องคำนึงถึงปัจจัยสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) หน้าที่ของผลิตภัณฑ์ (Product Functionality) ซึ่งเป็นลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งของผลิตภัณฑ์ที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคที่หลากหลายที่เพิ่มขึ้นและสามารถถ่ายโอนข้อมูลในรูปแบบต่างๆ ได้ เช่นรูปภาพ ตัวอักษร ภาพเคลื่อนไหว เป็นต้น 2) กลุ่มลูกค้าผู้บริโภคหรือผู้ใช้คนสุดท้าย (End-user Customer Groups) ซึ่งกลุ่มลูกค้าแต่ละกลุ่มจะแตกต่างกันในด้านความต้องการข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ การรับประกันสินค้า และการบริการ 3) ช่องทางการจัดจำหน่าย (Distribution Channels) ผู้ผลิตสินค้าสามารถเลือกช่องทางการจัดจำหน่ายในรูปแบบต่าง ๆ ที่สามารถสื่อสารกับลูกค้ากลุ่มเป้าหมายได้ อย่างไรก็ตาม การสร้างกลยุทธ์ผลิตภัณฑ์ในด้านการตลาด ผู้ประกอบการจำเป็นต้องดูความสอดคล้องของทั้ง 3 ปัจจัยเพื่อให้เกิดประสิทธิผล และผลประกอบการตามที่ได้วางแผนไว้ให้มากที่สุด ซึ่งระดับการลงทุน และความทุ่มเทในกลยุทธ์นั้นจะขึ้นอยู่กับระดับความใหม่ของแต่ละปัจจัย กรณีที่ประเภทของลูกค้าเป็นกลุ่มเป้าหมายใหม่ทำให้ผลิตภัณฑ์ต้องมีการทำงานในรูปแบบใหม่และมีช่องทางการจัดจำหน่ายในช่องทางการตลาดที่ใหม่ต่อธุรกิจ

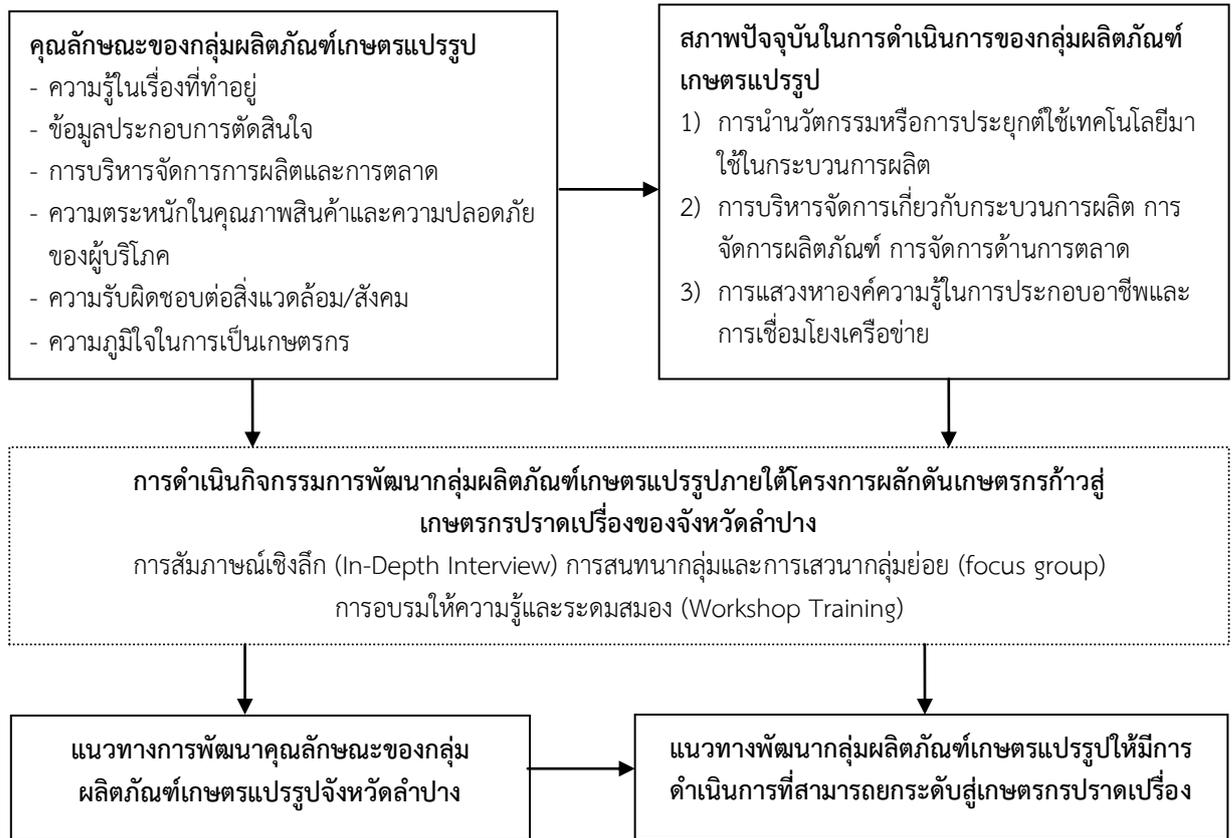
จากเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนากลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปภายใต้โครงการผลักดันเกษตรกรเพื่อการยกระดับก้าวสู่เกษตรกรปราดเปรื่อง จึงคาดหวังว่าการศึกษารื่องการพัฒนาศักยภาพกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปภายใต้โครงการผลักดันเกษตรกรก้าวสู่เกษตรกรปราดเปรื่องของจังหวัดลำปางจะเป็นจุดเริ่มต้นในการเรียนรู้เพื่อนำข้อมูลไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาต่อยอดด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันทางการตลาดเชิงกลยุทธ์ของเกษตรกรในจังหวัดลำปางได้อย่างเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะของกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปภายใต้โครงการผลักดันเกษตรกรก้าวสู่เกษตรกรปราดเปรื่องของจังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันในการดำเนินการของกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปภายใต้โครงการผลักดันเกษตรกรก้าวสู่เกษตรกรปราดเปรื่องของจังหวัดลำปาง
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนากลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปให้มีการดำเนินการที่สามารถยกระดับจากเกษตรกรธรรมดาก้าวสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่องของจังหวัดลำปางได้ในอนาคต

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนา กลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปภายใต้โครงการผลักดันเกษตรกรก้าวสู่เกษตรกรปราดเปรื่องของจังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าโดยนำเอาหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับ SMART FARMER ตามยุทธศาสตร์และนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2560) มาประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวคิดกลยุทธ์ผลิตภัณฑ์ด้านการนำไปใช้ของตลาด (Market Application Dimension of Product Strategy) ของ Roberts and Meyer (1991) โดยกำหนดเป็นกรอบแผนงานในการวิจัย ดังนี้

รูปภาพที่ 1 กรอบแผนงานการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้วางแผนการดำเนินกิจกรรมตามกรอบแผนงานวิจัย โดยโดยใช้วิธีผสมผสานกิจกรรมตั้งแต่การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การสนทนากลุ่มย่อย (focus group) การอบรมและระดมสมอง เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน (Workshop Training) โดยมีการดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ทบทวนวรรณกรรม (Review Literature) โดยศึกษาข้อมูลเบื้องต้นด้านยุทธศาสตร์และนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เกี่ยวกับโครงการพัฒนาเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานเชิงหลักการ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ด้านการบริหารจัดการกลุ่มประกอบการด้านธุรกิจเกษตร ศึกษาแนวคิดกลยุทธ์ผลิตภัณฑ์ด้านการนำไปใช้ของตลาด (Market Application Dimension of Product Strategy) ของ Roberts and Meyer (1991) ที่คำนึงถึงปัจจัยสำคัญ 3 ประการ

ได้แก่ 1) หน้าที่ของผลิตภัณฑ์ (Product Functionality) 2) กลุ่มลูกค้าผู้บริโภคหรือผู้ใช้คนสุดท้าย (End-user Customer Groups) และ 3) ช่องทางการจัดจำหน่าย (Distribution Channels) ที่ผู้ประกอบการจำเป็นต้องคำนึงถึงของทั้ง 3 ปัจจัยเพื่อให้เกิดประสิทธิผลและได้ผลประกอบการตามที่วางแผนไว้ให้มากที่สุด

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนากรอบแผนงานการวิจัย (Conceptual Framework) ผู้วิจัยวิเคราะห์และประเมินแนวทางในการศึกษาระยะเริ่มต้นตามกรอบแผนงานวิจัยหลัก โดยร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญด้านการประกอบอาชีพทางการเกษตร 6 คน ได้แก่ เกษตรจังหวัดลำปาง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการพิเศษ เกษตรอำเภอ และเจ้าหน้าที่กลุ่มงานส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร สำนักงานเกษตรจังหวัดลำปาง จนพัฒนาออกมาเป็นกรอบแผนงานตามรูปภาพที่ 1 เพื่อดำเนินกิจกรรมการพัฒนาในระยะเริ่มต้นของโครงการวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูป (Groups of Processed Agricultural Products) ที่อยู่ภายใต้โครงการผลักดันเกษตรกรธรรมดาเพื่อยกระดับก้าวสู่เกษตรกรปราดเปรื่องในอนาคตของสำนักงานเกษตรจังหวัดลำปาง โดยผสมผสานการดำเนินกิจกรรมร่วมกันหลายวิธีการ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การสนทนากลุ่มย่อย (focus group) การอบรม และการระดมสมอง (Workshop Training) ให้กลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูป 25 กลุ่ม รวม 76 คน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เข้าร่วมกิจกรรมในโครงการทั้งหมด รวมถึงมีการประชุมรอบและสนทนากลุ่มย่อย (focus group) เพื่อปรึกษาหารือกับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตรเป็นระยะๆ ประกอบด้วย เกษตรจังหวัดลำปาง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการพิเศษ เกษตรอำเภอ และเจ้าหน้าที่กลุ่มงานส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร สำนักงานเกษตรจังหวัดลำปาง

คัดเลือกเกษตรกรกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปเข้าสู่กระบวนการพัฒนาทักษะด้านการตลาด

รูปภาพที่ 2 แสดงกิจกรรมการพัฒนา : การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การสนทนากลุ่มย่อย (focus group)

ขั้นตอนที่ 4 เป็นการวิเคราะห์และการประเมินผลการศึกษาในขั้นเริ่มต้นก่อนเข้าสู่กระบวนการวิจัยตามแผนงานวิจัยหลัก โดยเจาะจงการค้นหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปและสภาพปัจจุบันในการดำเนินการของกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปที่อยู่ภายใต้โครงการผลักดันเกษตรกรธรรมดาเพื่อยกระดับก้าวสู่เกษตรกรปราดเปรื่องในอนาคตของสำนักงานเกษตรจังหวัดลำปาง เพื่อจะได้นำข้อมูลไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดแนวทางต่อยอดการพัฒนาความสามารถของกลุ่มประกอบการเหล่านี้

ให้เหมาะสมตามคุณลักษณะของกลุ่มและตามบริบทที่เป็นจริง รวมถึงการส่งคืนข้อมูลการศึกษาเบื้องต้นให้
สำนักเกษตรจังหวัดลำปางเพื่อใช้ประโยชน์ในการพัฒนาผู้ประกอบการด้านการเกษตรของจังหวัดลำปางต่อไป

ผลการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะของกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปภายใต้โครงการผลักดันเกษตรกรก้าว สู่เกษตรกรปราดเปรื่องของจังหวัดลำปาง

ผลการศึกษาคุณลักษณะของกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปภายใต้โครงการผลักดันเกษตรกร
ก้าวสู่เกษตรกรปราดเปรื่องของจังหวัดลำปาง จำนวน 25 กลุ่ม พบว่า กลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปประกอบด้วย
กลุ่ม 3 ประเภท คือ กลุ่มแม่บ้านเกษตรแปรรูป กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และกลุ่มที่เคยเข้าร่วมอบรมเพื่อยกฐานะ
สู่การเป็น Smart Farmer ต้นแบบ ในโครงการพัฒนาเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) ของกลุ่มงาน
ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร สำนักงานเกษตรจังหวัดลำปาง รวมทั้งหมด 76 คน ผลการดำเนินงานกิจกรรมในลักษณะ
การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การสนทนากลุ่มและการเสวนากลุ่มย่อย (focus group) การอบรม
ให้ความรู้และระดมสมองเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูป ทำให้ทราบว่า
กลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปทั้ง 25 กลุ่มที่เคยร่วมกิจกรรมภายใต้โครงการการผลักดันเกษตรกรก้าวสู่
เกษตรกรปราดเปรื่องของจังหวัดลำปาง ส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดยังไม่มีความพร้อมและยังไม่มีเตรียมตัว
ที่จะทำให้สามารถผลักดันเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของแต่ละกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปเพื่อยกระดับสู่การเป็น
เกษตรกรคุณภาพหรือเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) ได้เนื่องจากขาดคุณสมบัติพื้นฐานสำคัญ
คือ ความรู้เรื่องเทคโนโลยีทางการเกษตร ไม่มีข้อมูลประกอบการตัดสินใจ ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลทั้งจาก
เจ้าหน้าที่ของรัฐและผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอื่นๆ หลายกลุ่มไม่มีการบริหารจัดการผลผลิต
และการตลาดที่สามารถเชื่อมโยงการผลิตและการตลาดเพื่อให้ขายผลผลิตได้ ยังไม่มีความตระหนักถึงคุณภาพสินค้า
และความปลอดภัยของผู้บริโภคตามมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) หมายถึงแนวทางการทำการเกษตร
เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดีและปลอดภัยตามมาตรฐานที่กำหนด เกษตรอินทรีย์ หรือมาตรฐานอื่นๆ เท่าที่ควร
ไม่ได้คำนึงถึงการมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมหรือสังคม และไม่มีความรู้สึกรักภาคภูมิใจในความเป็นเกษตรกร

2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันในการดำเนินการของกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปภายใต้โครงการ ผลักดันเกษตรกรก้าวสู่เกษตรกรปราดเปรื่องของจังหวัดลำปาง

ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันในการดำเนินการของกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปภายใต้โครงการ
ผลักดันเกษตรกรก้าวสู่เกษตรกรปราดเปรื่องของจังหวัดลำปาง จำนวน 25 กลุ่ม พบประเด็นปัญหาสำคัญ
ด้านความพร้อมและความสามารถของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกในแต่ละกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูป ดังนี้

1) ด้านการนำนวัตกรรมหรือการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีมาใช้ในการกระบวนการผลิต พบว่า
กลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาการขาดเครื่องมืออุปกรณ์พื้นฐานที่ใช้ในการผลิต
ตามประเภทผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปของแต่ละกลุ่มเนื่องจากไม่มีงบประมาณจากภาครัฐมาสนับสนุน
สืบเนื่องจากส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปที่อยู่ในช่วงเริ่มต้นการดำเนินกิจกรรมประกอบการ
จึงมีข้อจำกัดเรื่องคุณสมบัติที่ไม่เข้าตามเกณฑ์การได้รับจัดสรรงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ
ที่จะจัดสรรให้เฉพาะกลุ่มประกอบการที่มีความพร้อมและมีคุณสมบัติตามเกณฑ์ของลักษณะกลุ่มแต่ละประเภท
ดังนั้นหลายกลุ่มผลิตภัณฑ์จึงต้องการความช่วยเหลือและต้องการงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐเพื่อนำมาใช้
ดำเนินการบริหารจัดการกลุ่ม นำมาใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียน เป็นเงินลงทุนสร้างโรงผลิตแปรรูปผลิตภัณฑ์
ทางการเกษตร รวมถึงเครื่องมืออุปกรณ์การผลิตพื้นฐานและเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ร่วมด้วย

2) ด้านการบริหารจัดการเกี่ยวกับกระบวนการผลิต การจัดการผลิตภัณฑ์ และการจัดการด้านการตลาด พบว่า กลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปส่วนใหญ่ยังขาดความรู้เรื่องกระบวนการผลิตที่ดีเพื่อให้ได้มาตรฐานคุณภาพผลิตภัณฑ์ บางกลุ่มผลิตภัณฑ์ขาดความรู้ด้านการผลิตที่ต้องอาศัยปัจจัยสภาพแวดล้อมภูมิอากาศ บางกลุ่มผลิตภัณฑ์ได้รับเครื่องหมายรับรองของ “ประชารัฐ” และ “มผช.” แต่กลุ่มผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ไม่มีเครื่องหมายรับรองคุณภาพมาตรฐานและความปลอดภัย หรือ อย. และยังไม่สามารถพัฒนากระบวนการผลิตให้สอดคล้องกับมาตรฐาน GAP เกษตรอินทรีย์ หรือมาตรฐานอื่นๆ บางกลุ่มผลิตภัณฑ์มีความต้องการเพิ่มไลน์ผลิตภัณฑ์ใหม่แต่ไม่มีความรู้เพียงพอ บางกลุ่มผลิตภัณฑ์มีแนวคิดในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ใหม่แต่มีปัญหาที่สมาชิกในกลุ่มไม่สามารถตอบสนองแนวคิดของหัวหน้ากลุ่มได้ บางกลุ่มผลิตภัณฑ์มีความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์แต่ไม่มีเครื่องมือในการดำเนินงาน บางกลุ่มผลิตภัณฑ์มีสถานที่ในการผลิตไม่เหมาะสมต่อมาตรฐานความปลอดภัยของผู้บริโภค ในส่วนของการจัดการบรรจุภัณฑ์นั้น ทุกกลุ่มผลิตภัณฑ์ยังไม่รู้และไม่เข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบของผลิตภัณฑ์โดยรวม จึงทำให้บางกลุ่มผลิตภัณฑ์ปัญหาเรื่องบรรจุภัณฑ์ที่ไม่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค บางกลุ่มผลิตภัณฑ์มีความต้องการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่น่าสนใจและดึงดูดใจลูกค้าแต่มองว่าการขาดงบประมาณเป็นปัญหาสำคัญในการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ปัญหาของสต็อกเกอร์สินค้าที่พบในแต่ละกลุ่มผลิตภัณฑ์ต่างกันเช่น ไม่มีความชัดเจนและครบถ้วนของข้อมูลบนสต็อกเกอร์สินค้าเพื่อสื่อสารกับผู้บริโภค ไม่มีความโดดเด่นและดึงดูดความน่าสนใจ ไม่แสดงถึงเอกลักษณ์และภูมิปัญญาของเกษตรกร ไม่มีการบอกเล่าหรือเล่าเรื่องเกี่ยวกับแหล่งที่มาของผลิตภัณฑ์ เป็นต้นจึงทำให้หลายกลุ่มผลิตภัณฑ์มีความต้องการพัฒนาสต็อกเกอร์สินค้าให้มีมาตรฐานเพียงพอต่อการดำเนินกิจกรรมทางการตลาดและสามารถแข่งขันได้ ปัญหาด้านราคาที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดราคาขายผลิตภัณฑ์อันสืบเนื่องจากราคาของวัตถุดิบไม่คงที่แต่ไม่สามารถปรับราคาขายให้สูงกว่าเดิมได้ บางกลุ่มผลิตภัณฑ์มีวิธีการกำหนดราคาผลิตภัณฑ์ที่ไม่เหมาะสมตำแหน่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งบางกลุ่มผลิตภัณฑ์กำหนดราคาถูกมากเกินไปจนทำให้กำไรเหลือน้อยมากและไม่เหลือส่วนต่างของกำไรที่จะนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินกิจกรรมในการประกอบการต่อเนื่องได้ ขณะที่บางกลุ่มผลิตภัณฑ์มีการกำหนดราคาตามผลิตภัณฑ์ประเภทเดียวกันในตลาดทั่วไปโดยไม่ได้มีการพิจารณาต้นทุนการผลิตของตนเอง อย่างไรก็ตามเกี่ยวกับการจัดการด้านการตลาดนั้นพบว่า มีปัญหาหลักสำคัญเป็นเรื่องของช่องทางการจัดจำหน่าย ซึ่งกลุ่มผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ต้องการเพิ่มช่องทางการตลาดไม่ว่าจะเป็นขายปลีกและขายส่ง มีบางกลุ่มผลิตภัณฑ์ที่ต้องการเพิ่มเฉพาะช่องทางการตลาดขายส่งหวังผลต่อการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ได้ปริมาณมากซึ่งจะส่งผลต่อรายได้ที่เพิ่มขึ้นอีกทั้งสามารถสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มเพิ่มขึ้น บางกลุ่มผลิตภัณฑ์ต้องการขยายตลาดไปยังพื้นที่ต่างจังหวัด บางกลุ่มผลิตภัณฑ์ต้องการเข้าสู่ตลาดในแหล่งท่องเที่ยวแต่ไม่รู้วิธีการ ขณะที่บางกลุ่มผลิตภัณฑ์มีปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในการขนส่งสินค้าในระยะทางไกล ทำให้ไม่สามารถกระจายผลิตภัณฑ์ไปขายนอกพื้นที่หรือออกไปสู่ตลาดอื่นๆ ได้ ส่วนด้านการส่งเสริมการตลาด พบว่ากลุ่มผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่มีปัญหาในลักษณะที่เหมือนๆ กันคือ ไม่รู้วิธีการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการตลาดในรูปแบบที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ของตนเอง ไม่มีงบประมาณที่จะนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการตลาด ต้องการเพิ่มกิจกรรมการออกบูทขายสินค้าแต่ไม่รู้ช่องทางการเข้าไปร่วมกิจกรรมเนื่องจากเคยเข้าร่วมกิจกรรมการออกบูทขายสินค้าเฉพาะที่หน่วยงานราชการหรือสำนักงานเกษตรจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการให้เท่านั้น และในด้านการสื่อสารทางการตลาด พบว่ากลุ่มผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ไม่เคยมีการสร้างและไม่ได้ใช้เครื่องมือสื่อสารการตลาดที่เป็นช่องทางการเข้าสู่ตลาดใหม่ๆ รวมถึงไม่รู้วิธีการเข้าสู่ช่องทางการตลาดออนไลน์ ทำให้ช่องทางการตลาดถูกจำกัดอยู่กับกลุ่มลูกค้าในวงแคบไม่มีโอกาสขยายตลาดไปสู่กลุ่มลูกค้าในวงกว้างได้มากขึ้น

3) ด้านการแสวงหาคำความรู้ในการประกอบอาชีพและการเชื่อมโยงเครือข่าย พบว่าจากข้อค้นพบเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปที่มีปัญหาเรื่องการนำนวัตกรรมหรือการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีมาใช้ในกระบวนการผลิต และมีปัญหาด้านการบริหารจัดการกระบวนการผลิต การจัดการผลิตภัณฑ์ และการจัดการด้านการตลาดสะท้อนให้เห็นปัญหาต้นทางอันเกิดจากคุณสมบัติและคุณลักษณะเฉพาะตัวของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกในกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปซึ่งสามารถวิเคราะห์และสรุปโดยประเมินจากส่วนใหญ่มีพื้นฐานการศึกษาสูงสุดคือระดับประถมศึกษา รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช./ปวส.) ตามลำดับ และมีเพียง 1 กลุ่มที่ประธานกลุ่มมีพื้นฐานการศึกษาสูงกว่าระดับปริญญาตรี จึงอาจมองได้ว่านี่อาจเป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเรียนรู้หรือการแสวงหาคำความรู้ในการประกอบอาชีพและการเชื่อมโยงเครือข่ายการเกษตร

3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปให้มีการดำเนินการที่สามารถยกระดับจากเกษตรกรธรรมดาก้าวสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่องของจังหวัดลำปางได้ในอนาคต

ผลการศึกษาที่สืบเนื่องจากการดำเนินกิจกรรมพบว่า แนวทางการพัฒนาการดำเนินการของกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปที่เหมาะสมเบื้องต้นคือการให้ความรู้และสร้างองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ ผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูป โดยเลือกวิธีการดำเนินกิจกรรมหลากหลายรูปแบบที่สอดคล้องกับบริบทและคุณลักษณะพื้นฐานของเกษตรกร โดยต้องปฏิบัติซ้ำ ๆ สม่ำเสมอและต่อเนื่อง ควรมีการให้ความรู้ร่วมกับกิจกรรมการฝึกปฏิบัติเพื่อสร้างความคุ้นเคยต่อการนำไปปฏิบัติได้จริงเมื่อมีโอกาส ไม่ว่าจะเป็นเรื่องนวัตกรรมหรือการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีมาใช้ในกระบวนการผลิต การบริหารจัดการเกี่ยวกับกระบวนการผลิต การจัดการผลิตภัณฑ์ และการจัดการด้านการตลาด รวมถึงเรื่องการแสวงหาคำความรู้ในการประกอบอาชีพและการเชื่อมโยงเครือข่ายของผู้ประกอบการเอง

รูปภาพที่ 3 แสดงการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา : การอบรมและการระดมสมอง (Workshop Training)

การอภิปรายผลการวิจัย

1. คุณลักษณะของกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปภายใต้โครงการผลักดันเกษตรกรก้าวสู่เกษตรกรปราดเปรื่องของจังหวัดลำปาง

ผลการศึกษาคุณลักษณะของกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปภายใต้โครงการผลักดันเกษตรกรก้าวสู่เกษตรกรปราดเปรื่องของจังหวัดลำปาง ได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจคือ กลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปส่วนใหญ่มีสมาชิก

เป็นเกษตรกรที่ยังขาดคุณสมบัติพื้นฐานสำคัญตามเกณฑ์การผลักดันเพื่อยกระดับจากเกษตรกรธรรมดา ก้าวสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) ซึ่งสะท้อนถึงจุดอ่อนของกลุ่มประกอบการที่สอดคล้องกับ ผลการวิจัยของ ทศนีย์ อารมณฺ์เกลี้ยง (2562) เรื่อง การวิจัยเพื่อพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหาร ปลอดภัยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ที่พบจุดอ่อนสำคัญของเกษตรกรคือเกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจ ในการจัดการฟาร์มที่ดีและมีประสิทธิภาพสูงสุด และมีอุปสรรคที่สำคัญคือสินค้าเกษตรมีความต้องการในระดับชุมชน จากกลุ่มลูกค้าประจำเท่านั้น ทำให้ตลาดไม่มีความหลากหลาย รวมถึงสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อธิศิลป์ กันธา และ คณษา (2557) เรื่อง แนวทางการพัฒนาธุรกิจการเกษตรในอำเภอชายแดนจังหวัดตาก ที่พบว่าเกษตรกรในพื้นที่ ชายแดนจังหวัดตากยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม หรือขาดการส่งเสริมขององค์กรภาครัฐที่ตรงตามความต้องการของเกษตรกร สะท้อนให้เห็นว่าเป็นปัญหาสำคัญ และมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่ทุกภาคส่วนงานที่เกี่ยวข้องจะต้องเร่งดำเนินการแก้ไขและเสริมสร้างองค์ความรู้ต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน เนื่องจากสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงและมีการแข่งขัน เกิดขึ้นทุกที่ทุกเวลา เกษตรกรไทยจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับเปลี่ยนตัวเองและพร้อมที่จะต้องเรียนรู้ เพื่อก้าวสู่การเป็นเกษตรกรคุณภาพเพื่อยกระดับฐานะจากเกษตรกรธรรมดาไปเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) ได้ในอนาคต

2. สภาพปัจจุบันในการดำเนินการของกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปภายใต้โครงการผลักดัน เกษตรกรก้าวสู่เกษตรกรปราดเปรื่องของจังหวัดลำปาง

ผลการวิจัยด้านสภาพปัจจุบันในการดำเนินการของกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปภายใต้ โครงการผลักดันเกษตรกรก้าวสู่เกษตรกรปราดเปรื่องของจังหวัดลำปาง ได้ข้อสรุปสำคัญที่มีผลต่อการค้นหา แนวทางการพัฒนาผู้ประกอบการภาคเกษตรกรรมกลุ่มอื่นๆ คือ สภาพปัจจุบันในการดำเนินการของกลุ่มผลิตภัณฑ์ เกษตรแปรรูปเป็นผลสืบเนื่องจากคุณสมบัติของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มที่มีผลต่อคุณลักษณะพื้นฐานของกลุ่ม ประกอบการซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ การรับรู้ และการเข้าใจในองค์ความรู้ เชิงลึกไม่ว่าจะเป็นเรื่องของนวัตกรรมหรือการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีมาใช้ในกระบวนการผลิต เรื่องของการบริหารจัดการ เกี่ยวกับกระบวนการผลิต การจัดการผลิตภัณฑ์ และการจัดการด้านการตลาด รวมถึงการกระตุ้นให้เกิด การแสวงหาองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพและการเชื่อมโยงเครือข่ายของกลุ่มประกอบการเอง ซึ่งเคยมีบทวิเคราะห์ ของศูนย์วิจัยกสิกรไทย (2561) เกี่ยวกับเรื่องกลยุทธ์ในการดำเนินธุรกิจสำหรับผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปเพื่อสร้าง ความสามารถในการแข่งขันที่ควรให้ความสำคัญต่อการบริหารจัดการด้านวัตถุดิบโดยเกษตรกรและผู้ประกอบการ รายย่อยอาจรวมตัวกันเป็นเครือข่าย เพื่อบริหารจัดการสินค้าเกษตรอย่างบูรณาการทั้งระบบ ตั้งแต่การเพาะปลูก การจัดเก็บและการขนส่งสู่แหล่งแปรรูป โดยหน่วยงานของภาครัฐ เกษตรกรและผู้ประกอบการต้องร่วมมือกัน กำหนดแผนการผลิต เพื่อให้ผลผลิตที่มีคุณภาพและผลิตได้เพียงพอต่อความต้องการการใช้งาน ทั้งรับประทานสด และเข้าสู่กระบวนการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าและสอดคล้องกับกระแสการบริโภคในปัจจุบัน นอกจากนี้ เกี่ยวกับการนำ เทคโนโลยีและนวัตกรรมมาเพิ่มประสิทธิภาพการแปรรูปอาหารและเพิ่มมูลค่าสินค้านั้น ถือเป็นความพยายามในการ ตอบสนองต่อความต้องการผลิตภัณฑ์แปรรูปของผู้บริโภคที่เพิ่มมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็มีความตระหนัก ถึงประโยชน์ของอาหารที่จะเลือกรับประทาน ทำให้แนวโน้มของผลิตภัณฑ์แปรรูปจะเป็นไปในลักษณะของการ คงรสชาติและคุณค่าทางสารอาหารของสินค้าเกษตรให้ใกล้เคียงกับวัตถุดิบดั้งเดิมมากที่สุด ดังนั้น ผู้ประกอบการ ตั้งแต่ผู้ผลิตสินค้าเกษตรและผู้แปรรูปน่าจะต้องมองหานวัตกรรมและเทคโนโลยีที่มีความเหมาะสมกับ ศักยภาพของตนเองและตอบโจทย์ความต้องการดังกล่าวมาปรับใช้ในกระบวนการผลิต นอกจากนี้ผู้ประกอบการ อาจเลือกใช้บรรจุภัณฑ์ที่ช่วยรักษาคุณภาพของผลิตภัณฑ์นอกจากช่วยเก็บรักษาอาหารแล้ว ยังตอบโจทย์ ความสะดวกสบายด้วยการออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้สามารถรับประทานง่ายขึ้นหรือพกพาสะดวก (Grab-and-Go)

เพื่อตอบสนองผู้บริโภคที่ต้องการความรวดเร็ว หรือปรับขนาดให้เล็กลงเพื่อตอบสนองผู้บริโภคที่รับประทานคนเดียว หรือต้องการควบคุมปริมาณอาหาร เป็นต้น รวมไปถึงบรรจุภัณฑ์ที่ใส่ใจสิ่งแวดล้อมที่สามารถย่อยสลายได้เอง หรือผู้บริโภคสามารถรับประทานได้ ฉะนั้น ในการมุ่งเน้นทำการตลาดให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้บริโภคที่มีความนิยมในการรับประทานผลิตภัณฑ์แปรรูปจากสินค้าเกษตรของคนไทย น่าจะเป็นไปในรูปแบบกิ่งสำเร็จรูป และพร้อมทานโดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้บริโภคสังคมเมืองที่ต้องการผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูปมาเพิ่มคุณภาพชีวิต ดังนั้น ผู้ประกอบการกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปควรสร้างความแตกต่างให้แก่ผลิตภัณฑ์ของตนเพื่อการแข่งขันในตลาดควรแสวงหาช่องทางในการจำหน่ายที่เข้าถึงผู้บริโภค ตลอดจนช่องทางการตลาดออนไลน์ที่ปัจจุบันเข้ามามีบทบาทในการจับจ่ายใช้สอยของผู้คนมากขึ้น นอกจากนี้จะช่วยลดเวลาในการเดินทางไปซื้อหาที่ร้านค้าของผู้บริโภคแล้ว ยังเป็นการอำนวยความสะดวกด้วยบริการจัดส่งสินค้าถึงมือผู้บริโภค นอกจากนี้การเข้าร่วมโครงการประกวดสินค้าของหน่วยงานรัฐและภาคเอกชน รวมไปถึงงานแสดงสินค้าจึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการประชาสัมพันธ์ให้ผู้บริโภครู้จักและเป็นการเปิดโอกาสในการนำสินค้าเข้าไปจำหน่ายในร้านสะดวกซื้อ และห้างค้าปลีกขนาดใหญ่ได้ เพื่อตอบสนองกระแสรักสุขภาพ และรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าทวิศระห์ที่กล่าวมาสะท้อนถึงองค์ความรู้ที่เป็นระบบซึ่งเป็นกลยุทธ์นำไปสู่ความสามารถทางการแข่งขันของผู้ประกอบการภาคเกษตรกรรม แต่เป็นเรื่องยากที่เกษตรกรในระดับฐานรากจะเข้าใจองค์ความรู้เหล่านี้ได้โดยง่าย หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องจึงควรเป็นตัวกลางสำคัญในการกระตุ้น ผลักดัน และเชื่อมโยงการประสานความร่วมมือระหว่างกันจากหลายภาคส่วนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาาร่วมกัน

3. แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปให้มีการดำเนินการที่สามารถยกระดับจากเกษตรกรธรรมดาก้าวสู่การเป็นเกษตรกรปรารถเป็รื่องของจังหวัดลำปางได้ในอนาคต

ผลการวิจัยทำให้ได้ข้อสรุปแนวทางการพัฒนาการดำเนินการของกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปที่เหมาะสมที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปให้สามารถยกระดับเกษตรกรที่เป็นสมาชิกในกลุ่มให้ก้าวสู่การเป็นเกษตรกรปรารถเป็รื่องของจังหวัดลำปางได้ในอนาคต ซึ่งนอกเหนือจากการให้ความรู้และสร้างองค์ความรู้เชิงบูรณาการร่วมกับการฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเคยชินแล้ว สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือเพิ่มเติมการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการโอกาสและความท้าทายของผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปโดยตระหนักและให้ความสำคัญต่อความต้องการบริโภคสินค้าเกษตรแปรรูปที่คาดว่าจะเพิ่มมากขึ้นในอนาคต ความต้องการผลิตภัณฑ์ที่อำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตของผู้บริโภคยุคใหม่จะเป็นแรงสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์มากขึ้น รวมไปถึงความนิยมในการดูแลสุขภาพที่กำลังแพร่หลายและการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของไทยซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนุนที่ช่วยผลักดันให้ผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปมีการเติบโตตามไปด้วย นอกจากนี้ยังมีนโยบายของภาครัฐที่ให้การสนับสนุนผู้ประกอบการที่สนใจแปรรูปสินค้าเกษตรและต้องการยกระดับผลิตภัณฑ์ด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยีผลิตอาหารผ่านโครงการต่างๆ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาราคาสินค้าเกษตรและยังช่วยให้ผู้ประกอบการสามารถเพิ่มมูลค่าให้แก่สินค้า รวมถึงตอบสนองความต้องการของตลาดในอนาคตได้ สอดคล้องกับข้อสรุปจากผลการศึกษาศูนย์วิจัยกสิกรไทย (2561) ที่พบว่า กระแสความต้องการผลิตภัณฑ์สินค้าเกษตรแปรรูปของผู้บริโภคความชื่นชอบในรสชาติผลไม้ของไทย และการสนับสนุนของรัฐบาลผ่านโครงการต่างๆ เป็นแรงกระตุ้นให้ผู้ประกอบการไทยเร่งพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนให้มีคุณภาพและตอบโต้ความต้องการของผู้บริโภค รวมถึงการกระตุ้นให้ผู้ประกอบการภาคเกษตรกรรมของไทยรู้จักพัฒนาตนเองเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น ยุทธศาสตร์และนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่ประเมินความพร้อมและความสามารถของเกษตรกรใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การนำนวัตกรรมหรือการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีมาใช้ในกระบวนการผลิต 2) การบริหารจัดการเกี่ยวกับกระบวนการผลิต การจัดการผลิตภัณฑ์ การจัดการด้านการตลาด และ 3) การแสวงหาองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพและการเชื่อมโยง

เครือข่าย (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2560) ควรมีการประยุกต์ใช้เป็นแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนา กลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดกลยุทธ์ผลิตภัณฑ์ด้านการนำไปใช้ของตลาด (Market Application Dimension of Product Strategy) ของ Roberts and Meyer (1991) จาก Sloan School of Management, Massachusetts Institute of Technology ซึ่งเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อการใช้กลยุทธ์ผลิตภัณฑ์ที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อสร้างโอกาสทางธุรกิจและการตลาดให้แก่กลุ่มประกอบการในธุรกิจเกษตร

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้

1) คุณลักษณะของกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปภายใต้โครงการผลักดันเกษตรกรก้าวสู่เกษตรกรปราดเปรื่องของจังหวัดลำปางซึ่งส่วนใหญ่ยังมีสมาชิกเกษตรกรที่ยังขาดคุณสมบัติพื้นฐานสำคัญตามเกณฑ์การผลักดันเพื่อยกระดับจากเกษตรกรธรรมดาก้าวสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) สะท้อนให้เห็นว่าทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษาและกลุ่มประกอบการผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปเอง ควรมีการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองตามเกณฑ์คุณสมบัติพื้นฐานของเกษตรกรคุณภาพ

2) สภาพปัจจุบันในการดำเนินการของกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปภายใต้โครงการผลักดันเกษตรกรก้าวสู่เกษตรกรปราดเปรื่องของจังหวัดลำปาง ซึ่งให้เห็นปัจจัยต่างๆ ที่มีผลความสามารถกลุ่มประกอบการผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องไม่มีการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการผลิต การจัดการผลิตภัณฑ์และการจัดการการตลาดยังไม่มีระบบ ยังคงเป็นการดำเนินกิจกรรมการตลาดแบบพื้นฐานเดิมๆ รวมถึงการไม่ให้ความสำคัญและไม่ตระหนักต่อการแสวงหาองค์ความรู้ของตัวสมาชิกเกษตรกรในกลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปเอง ล้วนเป็นภาพสะท้อนของปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความสามารถทางการบริหารจัดการของกลุ่มประกอบการผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปในทุกๆ ด้าน ซึ่งควรมีการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบเนื่องจากทุกประเด็นปัญหาที่มีความสำคัญและมีความเชื่อมโยงในการส่งผลกระทบต่อถึงกันเป็นห่วงโซ่

3) แนวการพัฒนา กลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปให้มีความสามารถในการดำเนินการด้านบริหารจัดการและประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพการเกษตรเพื่อก้าวสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่องในอนาคต การกำหนดยุทธศาสตร์และนโยบายของภาครัฐมีความสำคัญอย่างมากต่อการเป็นกำลังหลักในการขับเคลื่อนให้การประกอบอาชีพทางการเกษตรเข้าสู่การเกษตรยุค 4.0 หรือเกษตรกรรมยุคใหม่ซึ่งเป็นการพลิกแนวคิดของเกษตรกรที่จะต้องมียุคความรู้ด้านเทคโนโลยีการแปรรูปและการตลาดควบคู่กันไป โดยที่นักวิจัยเป็นเพียงส่วนประกอบหนึ่งในการเข้าไปช่วยเติมเต็มให้เกิดความสมบูรณ์ต่อประสิทธิภาพในการพัฒนากำลังคนของประเทศชาติเช่นนี้แล้ว การพัฒนา กลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปของจังหวัดลำปางจึงต้องอาศัยส่วนประสมระหว่างแนวนโยบายของสำนักงานเกษตรจังหวัดลำปางและองค์ความรู้ของนักวิจัยและผู้เชี่ยวชาญที่มีส่วนเกี่ยวข้องมาเป็นองค์ประกอบโดยรวมในการกำหนดกรอบแผนงานเพื่อการบรรลุสู่เป้าหมายในการพัฒนาร่วมกัน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัย

1) การวิจัยเพื่อการพัฒนาในระดับชุมชน ตัวแปรสำคัญคือบริบทของคนในชุมชนหรือสมาชิกและผู้เกี่ยวข้องกับกลุ่มสมาชิกที่เข้ากิจกรรมในโครงการวิจัย ดังนั้น การทำงานวิจัยแบบบูรณาการการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องโดยเปิดพื้นที่ให้มีการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาจะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้การดำเนินการวิจัยนั้นสามารถบรรลุเป้าหมายได้ตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยและตามกรอบเวลาที่กำหนดไว้

2) การศึกษาครั้งต่อไป ผู้วิจัยสามารถนำผลการศึกษาในครั้งนี้ไปใช้ข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดแนวทางการพัฒนาและแผนการดำเนินกิจกรรมเพื่อต่อยอดการพัฒนาความสามารถของกลุ่มประกอบการผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปกลุ่มอื่นๆ ที่มีคุณลักษณะพื้นฐานและมีประเด็นปัญหาของสภาพการดำเนินการที่คล้ายกัน เพื่อส่งเสริมความรู้และความเข้มแข็งในการประกอบการธุรกิจเกษตรอันเป็นพื้นฐานการสร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้น และสร้างความแข็งแกร่งเชิงเศรษฐกิจชุมชนสู่ความต่อเนื่องและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2560). ปัจจัยความสำเร็จในการประกอบอาชีพการเกษตรของ Smart Farmer ต้นแบบ. *วารสาร Smart Farmer ต้นแบบ อนาคตภาคการเกษตรที่ยั่งยืน*, กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. (2559). แนวทางการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร. คอลัมน์การปรับปรุงผลิต. สืบค้นเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2563, จาก <https://bsc.dip.go.th/th/category/production2/qs-agriculturegoods>.
- กรมประชาสัมพันธ์ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2559). *SMART FARMER รู้ไว้...ทำได้จริง คัมภีร์ฝ่าวิกฤตเศรษฐกิจ*. คอนเซ็ปท์พรีน.
- ทัศนีย์ อารมณเกลี้ยง. (2562). การวิจัยเพื่อพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัย ภายใต้ประชามคมเศรษฐกิจอาเซียน. *วารสารเกษตรพระวรุณ*, ปีที่ 16, ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน).
- ธีรศิลป์ กันธา และ คณะ. (2557). แนวทางการพัฒนาธุรกิจการเกษตรในอำเภอชายแดนจังหวัดตาก. *วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ*, ปีที่ 4, ฉบับที่ 7 (กรกฎาคม – ธันวาคม).
- สมชาย ชาญณรงค์กุล. (2560). Smart Farmer ฝันเพื่อพัฒนาเกษตรกรไทย. *วารสาร Smart Farmer ต้นแบบ อนาคตภาคการเกษตรที่ยั่งยืน*, กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- ศูนย์วิจัยกสิกรรมไทย. (2561). *ไลฟ์สไตล์คนเมืองและกระแสสุขภาพมาแรง ดันแปรรูปเกษตรโต*. สืบค้นเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2563, จาก https://www.kasikornbank.com/th/business/sme/KSMEKnowledge/article/KSMEAnalysis/Documents/Urban-Lifestyle_Healthy-Trend_Agricultural-Processing.pdf.
- Roberts, E.B., & Meyer, M.H. (1991). *Product Strategy and Corporate success*. MA: Sloan School of Management, Massachusetts Institute of Technology